

Det blommar i Skolsverige

Det blommar i Skolsverige

Jonas Hellman

Timbro/CVV

© FÖRFATTAREN OCH AB TIMBRO 2000
OMSLAG: SILVER
OMSLAGSFOTO: PELLE BERGSTRÖM
SÄTTNING: MELANDERS FOTOSÄTTERI AB
TRYCK: ELANDERS GOTAB, STOCKHOLM 2000
ISBN 91-7566-452-6
ISSN 1404-3033. NR 8
CVV – CENTRUM FÖR VÄLFÄRD EFTER VÄLFÄRDSSTATEN
TEL 08-587 898 00
FAX 08-587 898 50
www.cvv.nu
info@cvv.nu

INNEHÅLL

DET BLOMMAR I SKOLSVERIGE 7

FRISKOLORNAS MÅNGFALD 19

MER FAKTA OM FRISKOLAN 83

BILDRÄTTIGHETER 85

KÄLLOR 87

Det blommar i Skolsverige

Sverige har fått en ny folkrörelse: friskolerörelsen. På tio år har antalet fristående grundskolor närapå fyrdubblats – från cirka 90 till cirka 350. Antalet elever som går i en fristående grundskola har ökat från i runda tal 10 000 till 35 000.

Detsamma gäller för gymnasiet. Antalet fristående gymnasieskolor har på tio år ökat från cirka 15 till cirka 90. Antalet elever som går i en fristående gymnasieskola har ökat från 2 500 till över 9 000.

Men detta tycks bara vara början. En lavin har satts i rullning, och för varje år som går startas fler nya friskolor.

Under läsåret 1999/2000 har åter nytt rekord slagits. I höstas startade 45 nya fristående grundskolor, 14 fristående gymnasieskolor och 3 fristående sarskolor.

Inför läsåret 2000/2001 har fler ansökningar än någonsin lämnats in till Skolverket. Av dessa gäller 180 startandet av fristående grundskola, 89 fristående gymnasium och 5 gäller fristående sarskola. Alla dessa ansökningar kommer inte att gå igenom. Erfarenheten säger att ungefär var femte ansökan kommer att avslås.¹ Men allt talar för att vi på hösten år 2000 kommer att få se den största ökningen av antalet friskolor hittills.

Syftet med denna skrift är inte att ge en heltäckande bild av alla landets friskolor. Det går knappast. De friskolor som omnämns är utvalda för att

¹ Enligt Birgitta Fredander, ansvarig enhetschef på Skolverket, i *Dagens Nyheter* 3/2 2000.

illustrera olika profiler och inriktningar. Friskolor med "allmän" inriktning är underrepresenterade. Tanken är att ge en glimt av den mångfald, de idéer och den kreativitet som friskolorna under de senaste åren har tillfört Skolveriget.

En heterogen samling

Vad är det som gör friskolorna så populära? Det handlar inte om att de alla tillämpar någon särskild pedagogik eller arbetsmetod som skulle kunna kopieras av de kommunala skolorna. Att säga att friskolorna uppvisar en stor mångfald känns som en underdrift. En mer heterogen församling är svår att föreställa sig. Det finns friskolor av alla slag. Och som vänder sig till alla tänkbara grupper. Det finns både konservativa privatskolor och "alternativa" friskolor med en progressiv syn på barnuppfostran. En del av friskolorna ligger i välbärgade lågskattekommuner, andra i invandrantäta förortsområden. En del utgår från en särskild pedagogisk metod eller etniskt tillhörighet, andra strävar efter att göra bättre "vanlig" skola.

En stor andel av friskolorna finns i Stockholm, Göteborg och Malmö. Men friskolor är inget renodlat storstadsfenomen. Det finns också friskolor som ligger i glesbygd – och som har tillkommit just för att en kommun inte har ansett sig ha råd att bedriva utbildning med ett litet elevunderlag. Av landets 289 kommuner har i dag minst 180 en eller flera friskolor.²

Bland dem som startar friskolor finns människor med skiftande politisk övertygelse, olika religion, helt olika syn på hur en skola bör organiseras och helt olika uppfattningar om vilken pedagogisk metod som fungerar bäst. Men att tala om en "friskolerörelse" är ändå relevant. Det som förenar alla dem som drar igång en friskola är att de är företagsamma och vill förverkliga sina idéer. Friskolorna går i täten för förändringen av det svenska skolväsendet, liksom frikyrkorörelsen under 1800-talet gick i täten för förändringarna inom kyrkan och fackföreningsrörelsen i början av 1900-talet tog initiativ till att förbättra arbetslivet.

Relativt sett har ökningen under de senaste åren varit störst på gymnasienivån. Ungefär 14 procent av landets gymnasieskolor är i dag friskolor.³ Hälften av dessa återfinns i Göteborgs- och Stockholmsregionerna. I Göte-

2. Enligt Skolverkets statistik över grundskolan 1998/1999.

3 Regeringens kommittédirektiv 1999:76.

borg finns i dag 7 fristående och 14 kommunala gymnasieskolor. Antalet fristående gymnasieskolor kommer att vara ännu fler till hösten. Göteborg stad räknar i sin budget med att de kommunala gymnasieskolorna när höstterminen börjar kommer att ha tappat ytterligare 500 elever till friskolorna.⁴

Andelen av landets elever som går i friskolor är fortfarande inte särskilt stor. För både grundskole- och gymnasienivån rör det sig om cirka tre procent. En förklaring är att de flesta friskolor i början är små. De kan inte starta i full skala, utan måste successivt "fasa in" fler elever och klasser. Därför kommer vi under de närmaste åren troligen att få se en dubbel tillväxt av andelen elever i friskolor. Dels tillkommer nya friskolor, dels fortsätter de friskolor som redan finns att växa.

En del av friskolorna kommer att lyckas med sina planer, andra kommer att misslyckas. Bland dem som har startat friskolor under senare år finns även sådana som är dåliga organisatörer eller har idéer som inte fungerar i praktiken. Så brukar det vara med entreprenörer. Alla är inte lika framgångsrika jämt. Därför kommer vi säkert att få höra talas om friskolor som måste läggas ner, men dessa kommer förhoppningsvis bara att utgöra enstaka undantag. Den oreda de misslyckade friskolorna orsakar kommer att vara ett billigt pris för den förnyelsekraft som de framgångsrika friskolorna bidrar med.

Startskottet: skolpengen

Redan under åttiotalet ökade antalet friskolor. Socialdemokraterna började luckra upp sitt tidigare hårdnackade motstånd mot valfrihet och privata alternativ. Bland annat ändrade den dåvarande socialdemokratiska regeringen reglerna så att det åtminstone i teorin blev lättare att få välja mellan olika kommunala skolor. Men startskottet för nittiotalets snabba ökning av antalet friskolor blev ändå den skolpeng för grundskolan som den borgerliga regeringen införde 1992.

Knäckfrågan för den borgerliga regeringen var att finna en lösning som garanterade föräldrarna rätten att välja skola, men samtidigt inte inskränkte det kommunala självstyret allt för mycket. Kostnaderna för grundskolan varierar. Det måste vara tillåtet för olika kommuner att lägga sig på olika ambitionsnivåer, gick resonemanget.

⁴ Enligt Linda Eklöf, stadssekreterare för gymnasiefrågor i Göteborg, i *Dagens Nyheter* 3/2 2000.

Resultatet blev en skolpeng som står i proportion till det som olika kommuner själva väljer att satsa på den kommunala grundskolan. Enligt Odd Eiken, statssekreterare på utbildningsdepartementet under den borgerliga regeringstiden och en av hjärnorna bakom skolpengsreformen, var det viktigt att slå fast en klar ansvarsfördelning: Elever och föräldrar väljer. Skolan undervisar och organiserar. Kommunerna har ansvaret. Staten upprätthåller krav, kontrollerar kvalitet och stimulerar nytänkande.

Införandet av skolpengen åtföljdes i praktiken av en "uppreglering" av friskolornas verksamhet. Tidigare hade det inte funnits så mycket bestämmelser. Nu behövdes tydliga regler för vad som krävs av en friskola för att den skall vara berättigad till skolpeng.

De borgerliga regeringspartierna var inte helt eniga om hur skolpengen i detalj skulle utformas. Moderaterna och centern ville ha en skolpeng som motsvarade 75 procent av genomsnittskostnaden i den kommunala skolan, men som var omgärdad av mindre strikta regleringar. Folkpartiet och kristdemokraterna ville ha en skolpeng motsvarande 85 procent av genomsnittskostnaden, men som var omgärdad av mer strikta regleringar. Det blev folkpartiets och kristdemokraternas förslag som gick segrande ur dragkampen.

Ett år efter att den borgerliga regeringen hade tillträtt, höstterminen 1992, började skolpengen gälla. Att börja med att införa fritt skolval för grundskoleelever framstod som naturligt, berättar Odd Eiken. Skolplikten gör att alla barn *måste* gå i grundskolan. Alltså var det ännu mer angeläget att införa valfrihet inom detta område, menar han.

Två år senare, höstterminen 1994, införde den borgerliga regeringen även en skolpeng för gymnasieskolan. Den kunde inte utformas på samma sätt som skolpengen för grundskolan eftersom kostnaderna för olika gymnasieprogram varierar kraftigt. Lösningen blev i stället en lista över hur stor ersättning som skall utgå per elev för olika gymnasieprogram.

Sedan socialdemokraterna kom till makten 1994 har skolpengens utformning ändrats ett antal gånger, både för grundskolan och gymnasieskolan. Skolpengen för grundskolan sänktes först till 75 procent av genomsnittskostnaden för en skolplats i kommunal regi. Därefter infördes en regel om att ersättningen till de fristående grundskolorna skall fastställas enligt samma principer som ersättningen till de kommunala grundskolorna.

Många befarade att detta skulle leda till försämrade villkor för friskolorna.

Kommunerna kommer "godtyckligt" att kunna fastställa nivån på skolpengen, hävdades det. Att döma av de variationer som finns mellan olika kommuner har kommunpolitikerna hyfsat stor frihet att själva fastställa den ersättningsnivå de finner lämplig. Godtycke råder kanske, men enligt Skolverket har effekten av förändringen ändå blivit att anslagen till friskolorna har höjts. År 1998 motsvarade de i genomsnitt 93 procent av kostnaden per elev i de kommunala skolorna.⁵

Från bidragssynpunkt har alltså friskolorna snarast fått det bättre under de senaste åren. De bekymmer friskolorna numera upplever handlar mest om att myndigheterna i allt för stor utsträckning försöker detaljreglera deras verksamhet. Så har exempelvis reglerna skärpts för att hindra friskolor från att ta ut elevavgifter.

Det långsiktigt mest betydelsefulla är dock att skolpengen som princip har blivit allmänt accepterad. Få ifrågasätter i dag att de kommunala anslagen för utbildning skall följa eleven även till en friskola. De flesta kommuner ser positivt på förekomsten av friskolor.

Mer positiv attityd

Utan skolpengsreformen i början av nittiotalet hade antalet friskolor knappast ökat så snabbt. Men skolpengen är inte det enda som har påverkats. Viktigt är också att värderingsskalan har förskjutits och att synen på entreprenörskap, företagsamhet och mångfald generellt har blivit mer positiv.

I ett diskussionsunderlag som socialdemokraternas partistyreelse presenterade i februari 2000 står det att partiet *ser positivt på olika alternativ inom barnomsorgen och skolan. Vi ser med intresse på de initiativ som tagits av lärare och föräldrar att starta skolor med särskild inriktning och pedagogik.* Formuleringen skiljer sig en hel del från den dåvarande utbildningsministern Ingvar Carlssons uttalande i en riksdagsdebatt 1970 att det vore *lika tokigt att bevilja offentliga anslag till friskolor som att bygga två järnvägar parallellt med varandra.*⁶

5 Skolverkets rapport nr 172, *Barnomsorg & skola – jämförelsetal för huvudmän*, Resurser Årsrapport oktober 1999.

6 *Svenska Dagbladet* 27/5 1970.

I ett inlägg på *Dagens Nyheters* ledarsida den 27 september 1999 redogör Lärarförbundets ordförande Christer Romilsson för sin syn på fristående skolor:

De fristående skolorna har kommit för att stanna, de blir allt fler och de utgör inte någon enhetlig grupp, skriver han. Lärarförbundet har i dag cirka 10 000 medlemmar som arbetar i privat verksamhet.

Romilsson ser flera fördelar med friskolor:

Friheten att få förverkliga egna idéer tillsammans med likasinnade lockar engagerade och driftiga skolledare och lärare. Detta i sin tur lockar ambitiösa föräldrar.

Romilsson fortsätter:

Situationen i många kommunala skolor är i stället att lärarna själva, liksom eleverna och föräldrarna, känner sig maktlösa när beslut fattas långt över deras huvuden.

Det är svårt att tror att Christer Romilsson skulle ha formulerat sig på samma sätt för tio år sedan.

Den friskolefråga som i dag debatteras är inte om friskolor skall vara berättigade till offentliga anslag utan om de skall få gå med vinst. Enligt Skolverket drivs 45 procent av de fristående skolorna i aktiebolagsform. Regeringen har tillsatt en utredning som bland annat skall granska konsekvenserna av detta.

Samtidigt försvarar Widar Andersson, ordförande i Friskolornas Riksförbund och tidigare socialdemokratisk riksdagsledamot, friskolors rätt att gå med vinst. Förslaget att förbjuda skolor att drivas med vinstintresse är "härnadsväckande", skriver han i en debattartikel i *Göteborgs-Posten* den 27 januari 2000:

För det första borde det vara självklart för varje skola att använda de skattepengar de har på ett sådant sätt att eleverna får ut maximalt med tillämpliga kunskaper

givet den ekonomi som verksamheten har. I denna uppgift ingår också naturligtvis att försöka uppnå överskott och ekonomiska reserver för magrare år.

Widar Andersson fortsätter:

För det andra så utgörs en stor del av skolverksamheten av företeelser med vinstintresse. De flesta skolor hyr till exempel sina lokaler av kommunala fastighetsbolag med vinstintresse, skolorna är byggda av bolag med vinstintresse, läromedlen skapas av företag med vinstintresse, skolskjutsar, städning med mera drivs ofta i vinstintresse. Den som skall förbjudas ha vinstintresse i de förslag som nu diskuteras i regeringskretsar är tydligen enbart den som anställer pedagogerna. Vilka sakliga argument finns för en sådan ordning?

Den snabba ökningen av antalet friskolor gör att friskolefrågan säkert även fortsättningsvis kommer att vara föremål för debatt. Men debatten förs numera på en helt annan nivå och med helt andra ingångsvärden än tidigare.

Nya tider föder nya behov

Samhällsutvecklingen har ökat behovet av mångfald inom skolområdet. Även historiskt har skolan formats efter de rådande behoven och förutsättningarna.

När den obligatoriska skolan infördes i Sverige drevs en stor del av utbildningen i "enskild" regi. År 1856 undervisades drygt 300 000 barn i kommunala folkskolor, medan knappt 150 000 undervisades i hemmet. Skälet var att många vid denna tid var bönder och att det var kostsamt att bygga skolor på landsbygden.

Vid slutet av 1800-talet och början av 1900-talet startade många "enskilda" skolor. En stor andel av dessa skolor var flickskolor, eftersom de statliga läroverken bara tog emot pojkar. Höstterminen 1919 studerade cirka 27 000 elever i allmänna statliga läroverk, varav endast cirka 1 500 var flickor. Samtidigt studerade drygt 25 000 i statsunderstödda enskilda skolor på motsvarande nivå. Av dessa var nästan 22 000 flickor.

De fristående skolorna tillgodosåg alltså ett konkret behov – behovet att ge även kvinnor utbildning.

Under efterkrigstiden var storskalighet och enhetlighet på modet. 1957 års skolberedning var starkt präglad av tanken på att införa en enda enhetskola. Detta var industrialismens storhetstid. Under 1960- och 1970-talen försvann många friskolor – eller "privatskolor" som de då kallades.

I dag ser behoven återigen annorlunda ut. De kommunala skolorna sitter i allt för hög utsträckning fast i industrisamhällets gamla synsätt och arbetsmetoder. Det behövs mer av experimenterande och nytänkande.

Enhetlighet betraktas i dag inte som lika viktigt. Tvärtom kan allt för stor enhetlighet vara ett hinder för en positiv utveckling. Tidskriften *Wireds* redaktör Kevin Kelly varnar i sin bok *Den Nya Ekonomin* för "monovation" – att göra sig beroende av en enda innovationskälla.

Ett av problemen med enhetsskolan är just att alla skolor gör på samma sätt och att besluten kommer uppifrån. Därmed blir det färre olika idéer som prövas. Lärare, skolledare, föräldrar och elever får svårt att påverka – och slutar därför att försöka.

Den svenska skolan styrs i hög utsträckning genom centrala beslut. Möjligheterna till lokala variationer är små. Alla skall göra på samma sätt. Det är klart att en sådan arbetsmiljö inte främjar utvecklingen av nya undervisningsmetoder.

I friskolorna finns den frihet, kreativitet och självständighet som krävs för att driva utvecklingen framåt. De fristående skolorna tillgodoser ett konkret behov.

Tre vågor av friskolor

De friskolor vi ser i dag har tillkommit i tre vågor. Den första vågen utgjordes av *uthärdarna*, de som alltid har kämpat vidare oavsett hur regelverken sett ut. Till dem hör gamla privatskolor som Carlssons Skola i Stockholm, Enskilda Gymnasiet i Stockholm, Bladins i Malmö, Göteborgs Högre Samskola, Maria Elementarskola i Stockholm och Ebba Petterssons Privatskola i Göteborg. De är alla skolor som har lyckats överleva med hjälp av privata medel när det inte har funnits några offentliga anslag till friskolor. De har stått emot politiska påtryckningar, sanktioner och tillfälliga mode-nycker.

Den andra friskolevågen utgjordes av *idealisterna*, de som drivs av en stark idé eller övertygelse. Idealisterna är sådana som kan tänka sig att starta en

friskola även under osäkra förhållanden. De drivs så mycket av sin idé att de vågar ta risker som andra inte skulle ta.

De friskolor som startade vid nittioalets början, direkt efter att skolpengen hade införts, tillhörde idealistgruppen. Det var skolor som startade trots att det var oklart om de nya reglerna skulle överleva.

Typiska idealister är waldorf- och montessoriskolorna. Till denna grupp hör också många etniska och konfessionella skolor.

Nu är vi inne på den tredje vågen av friskolor. Den utgörs av *företagarna*, vanliga friskolor som bygger på en genomtänkt affärsidé. De som står bakom denna typ av skolor har ofta större planer än att bara starta en friskola. De vill utveckla ett koncept som kan användas för många skolor.

Med den tredje vågen kommer "friskolekoncerner" som Vittra Förskolor AB, Kunskapsskolan AB och Pysslingen Förskolor AB. Den tredje vågens friskolor är mer lyhörda och ekonomiskt försiktiga än uthärdarna och idealisterna. Om villkoren blir för kärva kommer de sannolikt att dra sig undan.

Samtidigt är det den här typen av skolor som behövs för att få till stånd en bred förnyelse av skolväsendet. Skolor som inte enbart vänder sig till en liten grupp, som har förmågan att utveckla idéer och sprida dem så att de kommer många till godo.

Olika sorters friskolor behövs

Enligt Skolverket hade drygt en tredjedel av de fristående grundskolorna under skolåret 1998/1999 en särskild pedagogisk inriktning. Ungefär lika många, en tredjedel, hade "allmän" inriktning och hälften så många, en sjättedel, var konfessionella. Friskolorna med "allmän" inriktning är de som ökar snabbast.

De som är kritiska till valfrihet inom skolområdet brukar framhålla risken för ökad segregering. Det blir de högutbildade och framgångsrika föräldrarna som kommer att välja bättre skolor åt sina barn.

Enligt en studie som Demoskop har gjort på uppdrag av SAF finns det en något högre andel höginkomsttagare och högutbildade bland friskolefamiljerna. Men det finns också en högre andel ensamstående föräldrar, invandrare och låginkomsttagare.⁷ Många friskolor vänder sig just till invandrabarn

⁷ Demoskopundersökning december 1999.

eller barn med särskilda behov.

Ibland används detta som ett argument mot friskolor. Det hävdas att de etniska friskolorna skulle hålla invandrabarn isolerade från det övriga samhället. Men enligt en studie som Skolverket genomförde 1997 finns det inget fog för detta påstående.⁸

De som driver etniska friskolor hävdar, sannolikt på goda grunder, att dessa underlättar för invandrabarn och invandrarfamiljer att ta sig in i det svenska samhället. Genom skolan knyter invandrarna kontakter och får det svenska samhället förklarat på sitt eget språk.

Det är viktigt att det finns friskolor som fyller olika funktioner. Men de flesta föräldrar kommer aldrig att välja en skola som är etnisk, konfessionell eller har särskild pedagogisk inriktning. För att förnyelsen verkligen skall tränga in i den vanliga skolan krävs friskolor med "allmän" profil som rör om och vågar pröva nya vägar. Det är sådana friskolor som kommer med den tredje vågen.

Till hösten kommer förändringen att bli ännu tydligare. Då startar bland annat Kunskapsskolan AB nya grundskolor i Enköping, Nacka, Täby, Norrköping, Tyresö och Skärholmen i Stockholm. Skolorna kommer att ha en "allmän" inriktning, men ändå att jobba på ett annat sätt än traditionella skolor, berättar Anders Hultin, Kunskapsskolans VD. De kommer bland annat att ha en gemensam anläggning för hemkunskap, laborationer, slöjd med mera – i Dalarna.

Eleverna kommer att åka till anläggningen i Dalarna och vistas där på internat ett antal veckor varje år. Under dessa veckor får de göra de moment i utbildningen som kräver mer påkostad utrustning. Därmed kan skolan kosta på sig bättre utrustning och samtidigt spara pengar. Det är inte osannolikt att Kunskapsskolan kommer att hyra ut anläggningen till kommunala skolor under lediga veckor, förklarar Anders Hultin.

Kunskapsskolan AB är bara ett av flera spännande friskoleprojekt som är på gång.

⁸ Skolverkets Nyhetsbrev 6 oktober 1997.

Mångfald föder nytänkande

Andelen av landets grundskole- och gymnasieelever som går i friskolor har på tio år ökat från cirka en procent till drygt tre procent. Det är en stor ökning. Men fortfarande går bara en liten del av landets elever i friskolor.

De flesta är överens om att den största betydelse som friskolorna har haft är deras påverkan av det kommunala skolväsendet. Dels har de tvingat kommunala skolor att förnya sig genom att konkurrera med dem, dels har de inspirerat de kommunala skolorna att pröva nya arbetsformer och idéer.

Friskolor med "allmän" inriktning har ännu bättre förutsättningar än skolor med särskild pedagogisk inriktning att fungera som inspirationskälla till de kommunala skolorna. De tävlar nämligen om samma elever – de som inte vill vara alltför extrema men som gärna kan tänka sig att byta till en skola som är bättre än den som råkar ligga närmast.

Skolpengen bör bli en förebild för framtidens välfärdspolitik. Den har satt igång en förändringsprocess inom skolan. Det går inte att se var denna förändringsprocess kommer att sluta. Och delvis är det just det som är poängen. Förändringen är resultatet av mängder med idéer och initiativ från enskilda individer. Det finns inget färdigt svar från början. De lösningar som visar sig fungera bäst kommer att vara de som lever vidare.

Friskolornas mångfald

Friskolorna är ingen homogen grupp. Några av de mest kända – som Carlssons Skola i Stockholm, Bladins i Malmö och Ebba Petterssons Privatskola i Göteborg – har gamla anor. Men de utgör bara en liten minoritet av det totala antalet friskolor.

Andra friskolor utgår från en särskild pedagogisk inriktning, till exempel waldorfpedagogiken som slog igenom på 1980-talet, och montessoripedagogiken som enligt Skolverket tillämpas på 110 skolor i Sverige. Andra pedagogiker som förekommer är Freinet, Reggio Emilia och I Ur och Skur.

En del fristående skolor är konfessionella, det vill säga vilar på religiös värdegrund. Sådana skolor har alltid funnits. Även de kommunala skolorna var tidigare konfessionella och utgick från Svenska kyrkans lära. De flesta konfessionella skolorna tar sin utgångspunkt i den kristna protestantiska läran. Men i dag finns flera katolska och muslimska skolor i Sverige. Det finns också en hinduisk skola, Krishnaskolan, i Södertälje.

Vissa skolor är etniska, det vill säga utgår från en annan kultur än den svenska. Till denna grupp hör de Sverige-finska skolorna, de engelska skolorna, de franska skolorna, Estniska Skolan och flera svensk-arabiska skolor. Det finns tyska skolor i Göteborg och Stockholm och en rysk skola i Bromma.

De friskolor som ökar allra mest just nu är de med "allmän" inriktning.

Relativt sett är tillväxten av friskolor i dag större på gymnasienivån än på grundskolenivån. Många storföretag har startat gymnasieskolor för att trygga tillgången på framtida medarbetare.

Det går knappast att ge någon heltäckande bild av samtliga landets friskolor. Spännvidden mellan olika skolor är enorm. En del är moderna och tillämpar helt nya arbetsformer, andra är gammaldags och tycker att de kommunala skolorna påverkas för lätt av tillfälliga modetrender. En del lockar "vanliga" svenska barn, andra har hög andel invandrare.

Varje friskola har sin egen historia. Det bästa sättet att få en bild av hur de fungerar är att besöka dem.

I detta avsnitt presenteras kort 30 olika friskolor. De som är med är utvalda för att skildra olika profiler och inriktningar. De är inte representativa för alla de cirka 450 fristående grundskolor och gymnasieskolor som finns i dag. I urvalet ingår för få skolor med "allmän" profil och för många som ligger i Stockholmsregionen. Tyvärr finns det inte med någon skola som vänder sig till barn med funktionshinder eller barn med andra särskilda behov, vilket många friskolor gör. Men buketten illustrerar ändå vilken fantastisk mångfald friskolorna har givit oss:

ABB Industrigymnasium
Botkyrka Friskola
Drevdagens Friskola
Ekebyholmsskolan
Engelska Skolan Söder
Estniska Skolan
Franska Skolan
Freinetskolan Mimer
Göteborgs Högre Samskola
Hillelskolan
I Ur och Skur Utsikten
Jakobsbergs Fria Gymnasium AB
Johanssons Skola
Karlshamns Montessoriskola
Konsumentföreningen Stockholms Gymnasium
Kristofferskolan
Lemshaga Akademi
Malmens Friskola
Manar Al-Houda Svensk-Arabiska Skolan

Maria Elementarskola
Minervaskolan
Nya Munken
ProCivitas Privata Gymnasium
Rytmus
SKF Tekniska Gymnasium
SLs Industritekniska Gymnasium
Sverigefinska Skolan i Upplands Väsby
Söderbaumska Kulturskolan i Falun
Söderby Skola
Tysslinge Friskola

ABB Industrigymnasium

www.abb.com

På ABB Industrigymnasium i Västerås syns inte en overall eller oljefläck så långt ögat når. I stället möts man av ett hav av datorer. Varje elev har egen arbetsplats med en personlig dator.

De traditionella industrijobben är på väg bort, säger Jill Thenander, rektor för skolan. I dag syns det knappt någon skillnad mellan kontoret och verkstadsgolvet i ett stort industriföretag.

Skoldagen på ABBs Industrigymnasium är medvetet upplagd så att den skall likna en arbetsdag. Verksamheten pågår mellan åtta på morgonen och fyra på eftermiddagen. Föreläsningar varvas med projektarbete i grupp och individuellt arbete. Eleverna är indelade i "målstyrda grupper" i stället för klasser. Datorerna används som arbetsredskap i undervisningen.

Den nya formen av industrijobb ställer högre krav på medarbetarnas kompetens, förklarar Jill Thenander. Det är skälet till att ABB har inrättat tre industrigymnasier – ett i Västerås, ett i Ludvika och ett i Finspång.

Enligt Jill Thenander har det länge varit ett problem att de kommunala gymnasieskolornas industriutbildningar inte håller måttet. Det "vanliga" industriprogrammet förmår inte locka till sig rätt sorts elever. De som examineras från detta program är för få och saknar ofta nödvändiga baskunskaper. I dag krävs högskolekompetens i någon form.

På ABBs Industrigymnasium garanteras eleverna sommarjobb inom ABB efter första läsåret och möjlighet till utlandspraktik efter andra. Att utbildningen framstår som mer attraktiv än de kommunala gymnasieskolornas industriutbildningar råder det ingen tvekan om. På skolan i Västerås krävdes senast 285 betygspoäng för att bli antagen. Det gick 3–4 sökande på varje plats.

ABB Industrigymnasium i Västerås har för närvarande cirka 150 elever. Utbildningen finansieras med den skolpeng som eleverna har med sig från sina hemkommuner. Resten av finansieringen skjuter ABB AB och de lokala ABB-bolagen till.

År 2003 skall en utvärdering göras för att se hur många av eleverna på industrigymnasierna som senare har börjat arbeta inom ABB.

Botkyrka Friskola

www.botfri.se

I Botkyrka Friskola sitter eleverna inte i klassrum utan vid egna skrivbord som står utplacerade på olika ställen i skolan.

Vi har tillämpat flexitid och låtit eleverna ta ansvar för sitt eget arbete sedan mitten av nittiotalet, berättar Tonny Johansson, en av skolans ägare.

Tanken är att arbetet skall vara upplagt mer som på en modern kontorsarbetsplats. Självständigt arbete varvas med gemensamma övningar och föreläsningar. Under morgnarna läser eleverna skönlitteratur.

Botkyrka Friskola startade 1993 när kommunen skulle lägga ner Gamla Kyrkoskolan i Hallunda. Tonny Johansson och två kolleger bestämde sig för att starta eget och rädda skolan.

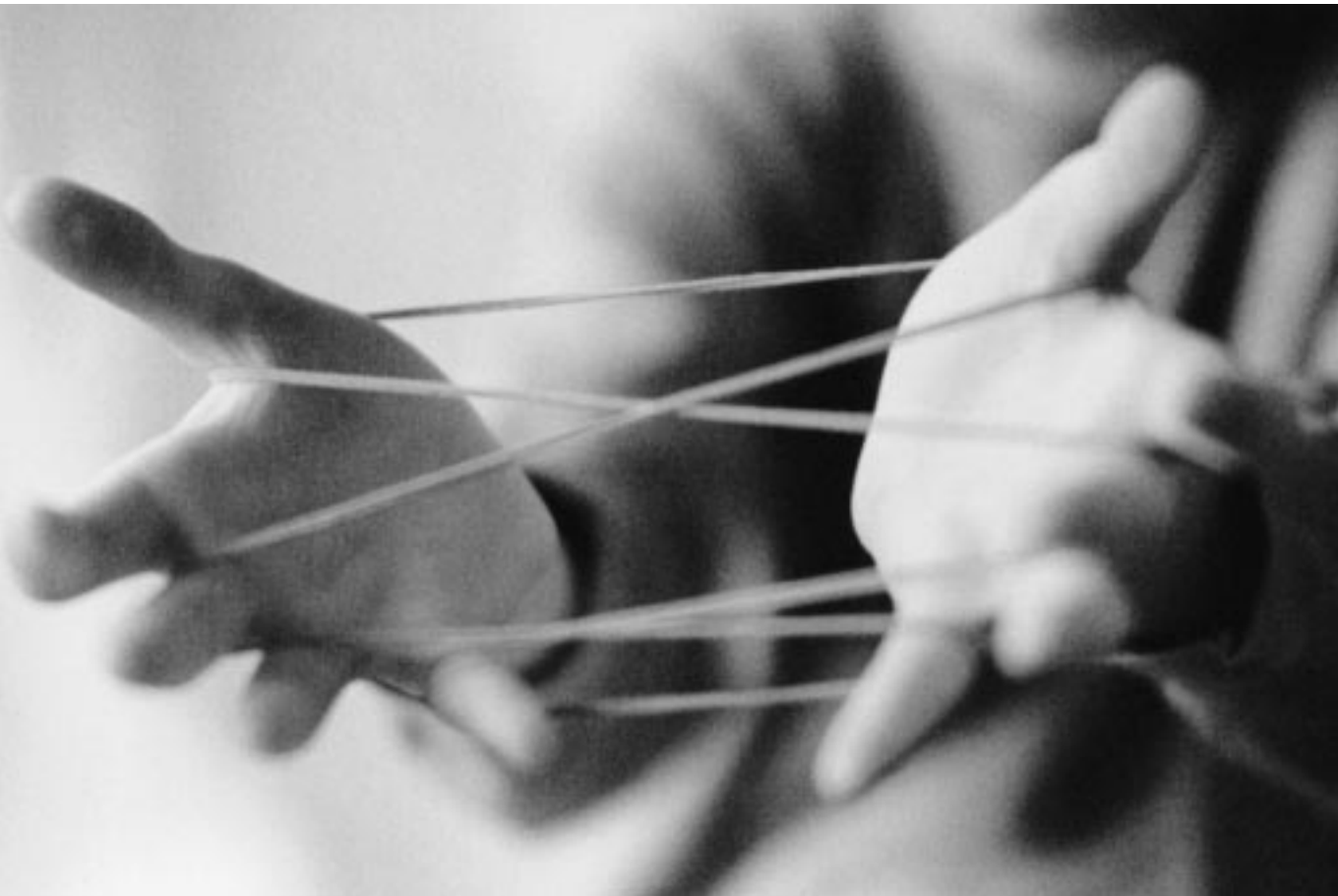
Skolan var i grunden bra, så vi såg att det fanns stora möjligheter, säger Tonny Johansson.

I dag har Botkyrka Friskola 314 elever i grundskolans årskurser 1–9. Drygt hälften av eleverna har invandrarbakgrund och de talar bortåt 20 olika hemspråk. Skolan håller till i två byggnader, dels i Gamla Kyrkoskolan och dels i Hammerstagården.

Skolverket har beviljat tillstånd för Tonny Johansson och hans kolleger att även starta en fristående gymnasieskola. Men planerna på ett gymnasium ligger för närvarande på is eftersom de inte lyckats få tag i någon lämplig lokal. Att bygga nytt finns det inte pengar till.

Enligt Tonny Johansson står mellan 2 000 och 3 000 barn i kö för att få gå på Botkyrka Friskola. För närvarande finns inga planer på att öka antalet utbildningsplatser.

Vi har märkt att ju fler lärare och elever vi tar in, desto svårare är det att synliggöra vår pedagogiska inriktning, säger han.

Drevdagens Friskola

I augusti 1983, bara tio dagar före skolstarten, kom skolstyrelsen i Älvdalen med beskedet att skolan i kommundelen Drevdagen skulle läggas ned. Majoriteten av skolstyrelseledamöterna tyckte att Drevdagens cirka tio skolbarn kunde skjutas 2,5 mil till en skola i Idre.

Barnens föräldrar höll inte med. Därför inledde de den längsta och mest omtalade skolstrejken hittills i svensk historia. Strejken varade i nästan sex år. Under tiden drevs Drevdagens skola vidare med hjälp av frivilliga insatser. Föräldrarna avlönade själva en lärare för att barnen skulle få undervisning. De tvingades också betala böter för att de vägrade sända sina barn till den "riktiga" skolan.

I dag är föräldrarna i Drevdagen inte lika beroende av vad kommunpolitikerna i Älvdalen tycker. Sedan 1993 är Drevdagens skola en friskola. Verksamheten finansieras med den skolpeng som eleverna har rätt till.

Vi såg tidigt att en friskola var vår möjlighet eftersom granskningen i så fall utförs av en annan myndighet än kommunen, säger Folke Halvarsson, pensionerad polis och numera rektor för friskolan.

Det råder fortfarande oenighet om nivån på skolpengen. Folke Halvarsson anser inte att kommunen har tagit med alla de utgifter som borde vara med i underlaget när skolpengen räknas ut.

Drevdagens friskola har i dag 25 elever i grundskolans skolår 1–6. En förklaring till att elevantalet har ökat är att Drevdagen haft en inflyttning av nya barnfamiljer. En annan förklaring är att föräldrar som bor i närliggande orter har valt att låta sina barn gå i Drevdagens friskola.

Vi har en trygg och lugn atmosfär, förklarar Folke Halvarsson. Han menar att friskolan därför har blivit ett alternativ för barn som har svårt att passa in i den kommunala skolan.

Folke Halvarsson tror också att det har betydelse att skolans två kvinnliga lärare är så engagerade i sina elever. Hans prognos är att skolans elevantal kommer att öka ytterligare framöver.

Ekebyholmsskolan

www.ekebyholm.se

Ekebyholmsskolan utanför Rimbo i Uppland är inhyst i ett pampigt 1600-talsgods. Eleverna sitter under kristallkronor och intar sin skollunch. De yngre barnen äter tillsammans med sin lärare. Innan de yngre barnen tar för sig läser läraren bordsbön: "Gode Gud, välsigna maten."

Skolan drivs av sjundedagsadventisterna. Så gott som samtliga lärare är medlemmar i samfundet, medan eleverna har mer skiftande bakgrund.

Alla som respekterar den kristna grund som skolan står på är välkomna hit, säger skolans rektor Bobby Sjölander.

Sedan skolpengen infördes 1992 har Ekebyholmsskolans elevantal mer än fördubblats. Bobby Sjölander tror att en förklaring är att skolpengen har gjort det lättare, och inspirerat fler, att välja friskola. Men han tycker sig också se en trend att allt fler "icke-religiösa" föräldrar väljer kristna skolor för att deras barn skall få lugn och ordning.

Att Ekebyholmsskolan står på kristen grund betyder inte att den har en annan läroplan än andra skolor. På gymnasiet kan eleverna läsa ett lokalt tillägg om kristen tro. *Det som skiljer oss mest att vi börjar med en morgonsamling varje morgon och att vi betonar de kristna värderingarna i umgänget med varandra,* säger Bobby Sjölander.

Den utbildning skolan bedriver sträcker sig från första året i grundskolan till tredje året i gymnasiet. Det finns också en eftergymnasial bibellinje.

Ekebyholmsskolan har i dag 330 elever, varav ett 40-tal är internatelever. Många av eleverna åker varje dag långa sträckor för att komma till skolan.

Engelska Skolan Söder

www.engelska.se

Innan Engelska Skolan flyttade in i sina nya lokaler i Enskede, strax söder om Stockholms innerstad, hade den 150 elever. I dag har den 450 elever. Ändå har inte alla som sökt blivit antagna.

Rektor Barbara Berg är entusiastisk över skolans framgångar. *Det som har hänt låter sig egentligen inte beskrivas, det måste upplevas.*

Engelska Skolan är tvåspråkig, eleverna lär sig både engelska och svenska. Några av dem har engelska som modersmål.

För elever med engelsktalande föräldrar är engelskan "den enda vägen ut", förklarar Barbara Berg. De är ofta uppväxta i Sverige och har därför brister i sina engelskkunskaper. Engelska Skolan erbjuder dem en chans att "bli flytande". Därmed har de också en chans att välja om de vill bo kvar här i Sverige eller flytta till något annat land, menar hon.

Den utbildning Engelska Skolan erbjuder omfattar högstadiet och gymnasiet. Läroplanen är densamma som i andra svenska skolor med undantaget att all undervisning – utom den i andra språk – sker på engelska. Svenska läser eleverna som ett särskilt ämne. De som behöver får svenskundervisning på nybörjarnivå.

Efter flytten till Enskede hösten 1998 har andelen svenska elever i Engelska Skolan ökat markant. *En viktig förklaring till att så många söker sig till skolan är att vi håller god ordning och att våra elever känner sig respekterade, tror Barbara Berg. Vi säger "thank you", "please" och "you're welcome" när vi talar med varandra.*

Den nya skolbyggnaden innehåller ett modernt konferenscenter. Skolmatsalen ser ut som en trendkrog. Fastighetsförvaltaren Sisab, som har ansvar för de flesta av Stockholms skolbyggnader, har anlitat en känd krögare som konsult för att förbättra skolbarnens matvanor. Engelska Skolan är den första skola som har fått smaka på resultatet:

När ungdomarna kom tillbaka efter jul sade många att de tyckte det var skönt att komma tillbaka till den goda maten igen. Hur många rektorer får höra det?, frågar Barbara Berg leende.

När Engelska Skolan flyttade in i Enskede blev en del av verksamheten kvar i de gamla lokalerna på Valhallavägen i Stockholms innerstad. Denna del av skolan har nu blivit självständig och går under namnet Engelska Skolan Norr. Därför kallas skolan i Enskede för Engelska Skolan Söder.

Estniska Skolan

www.estniskaskolan.a.se

Mitt inne i Gamla Stan i Stockholm, nära Tyska kyrkan, ligger Estniska Skolan. Den grundades 1945 av ester som hade lyckats fly undan kriget och den sovjetiska ockupationen.

Då var skolans syfte att lära estniska flyktingar tala svenska. Med tiden har den utvecklats till att bli en skola där svenska barn med estnisk härkomst lär sig tala estniska.

Estniska skolan har i dag 168 elever i grundskolans skolår 1–9 samt en förskoleklass. Det är fler elever än skolan har haft någon gång under de senaste 40 åren.

Enligt rektor Jaan Seim är en förklaring till att elevantalet har ökat att skolpengen har förbättrat de ekonomiska förutsättningarna. Skolan har kunnat köpa in ny utrustning och modernisera arbetsformerna.

En annan förklaring är att Estlands självständighet 1991 väckte intresset för den estniska kulturen och ledde till ökat utbyte mellan Sverige och Estland. Många nya estniska familjer har bosatt sig i Stockholm.

Estniska Skolan beskriver sig som en "ganska traditionell skola, utan ständigt årskursintegrering och ämnena är oftast vanliga skolämnen". Det som skiljer den från andra skolor är att eleverna, utöver de vanliga skolämnena, undervisas i estniska. De får naturligtvis lära sig mer om Estland och den estniska kulturen än vad de hade fått i en annan skola.

Tvåspråkighet är alltid bra, säger Jaan Seim. Det underlättar dessutom inlärnigen av ytterligare språk. Han framhåller också värdet av att vara bevandrad i två kulturer. Genom den svenska kulturen är man delaktig i en nordisk och västeuropeisk kultursfär, medan den estniska kulturen anknyter till en öst- och centraleuropeisk tradition.

Estniska skolan är öppen för alla barn. Cirka 90 procent av eleverna är av estnisk härkomst. De övriga tio procenten har svenska eller ryska föräldrar.

FRANSKA SKOLAN

GRUNDAD ÅR 1862

Franska Skolan

www.franskaskolan.se

På fasaden vajar en fransk och en svensk flagga. Franska Skolan, som håller till i en pampig stenbyggnad på Döbelnsgatan i Stockholm, är egentligen en svensk skola med fransk profil.

Grunden för den franska profilen är att skolan har utökad undervisningstid i språk. Från första till femte skolåret läser eleverna fyra timmar franska i veckan. Under resten av utbildningstiden läser de sex timmar franska i veckan.

Franska Skolans utbildning sträcker sig från förskoleverksamhet för sex-åringar ända upp till gymnasienivån. Skolan har för närvarande cirka 500 grundskoleelever och cirka 280 gymnasieelever. Eleverna kommer från hela Stockholmsregionen, och ungefär 40 procent av dem har utländsk bakgrund.

Franska Skolan brukar nämnas som en av de skolor i Sverige där eleverna har högst genomsnittsbetyg. Vad är det som gör skolan så framgångsrik?

Våra elever arbetar hårt, vår personal arbetar hårt och skolans ledning arbetar hårt, säger rektor Véronique Lönnerblad. *Vi tar ingenting för givet från början. Kunskap och framgång måste erövrats varje dag!*

Freinetskolan Mimer

Skoldagarna på Freinetskolan Mimer i Norrtälje är inte inrutade i traditionella schemamoduler.

Vi strävar efter att ge barnen en helhet som de inte kan få om de jäktar mellan små rutor på ett papper, säger rektor Heléne Jangen. Eleverna arbetar i stället tillsammans i projekt som kan sträcka sig över flera månader och avslutas med en stor redovisning.

Avsaknaden av inrutade scheman är det som skiljer en freinetskola från andra skolor. Eleverna är heller inte indelade i klasser efter skolår utan grupperade enligt ett annat system:

Förskolebarn och barn upp till grundskolans tredje skolår går tillsammans. En grupp utgörs av barnen i grundskolans skolår 3–4, en annan av dem i skolår 5–6 och en av eleverna i skolår 7–8. Ibland händer det att elever i alla åldrar samverkar i gemensamma projekt.

Freinetpedagogiken är inte lika omtalad som montessori- eller waldorfpedagogikerna. Men under de senaste åren har flera freinetskolor startat i olika delar av Sverige.

Namnet kommer från den franske byskoleläraren Celestine Freinet, som på 1920-talet reagerade mot den traditionella skolans auktoritära metoder. Enligt Freinet dödade skolan nyfikenheten och vetgirigheten hos många barn. Han skapade därför en ny pedagogik som mer tar sin utgångspunkt i praktiskt arbete och barns inneboende kreativitet.

Demokratiskt beslutsfattande är en viktig del av Freinets lära. Eleverna uppmanas därför att aktivera sig i klass- och elevråd. Föräldrarna skall helst äga skolan gemensamt.

Vi kommer att få se ännu fler freinetskolor framöver, tror Heléne Jangen. Även den senaste läroplanen för grundskolan innehåller mycket av Freinets idéer och tankar, menar hon.

Freinetskolan Mimer i Norrtälje startade 1997. Skolan har 110 elever i åldrarna 0–15 år. Lika många står i kö för att komma in.

Utbildningen är gratis för eleverna. Verksamheten finansieras genom den skolpeng som de har rätt till. Däremot måste elevernas föräldrar bli medlemmar i den ekonomiska förening som driver skolan.

Göteborgs Högre Samskola

www.samskolangbg.se

Göteborgs Högre Samskola är med sina cirka 1 250 elever Sveriges största friskola. Skolan startade år 1901 på initiativ av en grupp göteborgare med politisk hemvist inom göteborgsliberalismen. Inriktningen var med den tidens mått mycket progressiv:

Pojkar och flickor undervisades tillsammans. Arbets sättet skulle vara "undersökande och experimenterande" och stoffet skulle behandlas på ett sådant sätt att de traditionella skolämnenas gränser överskreds. Lika mycket tid ägnades åt de praktiska och estetiska ämnena som åt de teoretiska. Undervisningen i religionskunskap var konfessionslös.

Göteborgs Högre Samskola har hållit fast vid sin progressiva inriktning. På samtliga stadier – även gymnasiet – tillämpar man i dag montessorinspirerade arbetsformer. Många av skolans idéer har med tiden fått brett genomslag.

På Samskolan är vi öppna för det nya samtidigt som vi slår vakt om vårt liberala och humanistiska arv, säger rektorn Alar Randsalu. Vi skapar nya former för lärande samtidigt som vi vill behålla klassen som en värdefull social gemenskap.

Samskolan är indelad i två enheter – Lilla skolan och Stora skolan. Lilla skolan har i dag cirka 25 förskoleelever och 325 elever i grundskolans skolår 1–6. 55 av Lilla skolans grundskoleelever går i tvåspråkiga engelsksvenska klasser. Undervisningen i dessa klasser sker i enlighet med den svenska läroplanen, men det dominerande undervisningsspråket är engelska.

Stora skolan har cirka 450 elever i grundskolans skolår 7–9 och 450 gymnasieelever. För grundskolans skolår 7–9 är undervisningen upplagd så att eleverna vid sidan av lärarledda lektioner arbetar självständigt under elevstyrda arbetspass. Både under skolår 7–9 och på gymnasienivån har eleverna möjlighet att påverka sina studier genom att välja extra kurser utöver de obligatoriska.

Göteborgs Högre Samskola har fått olika former av offentligt stöd ända sedan 1908. År 1951 infördes ett mer generöst statsbidragssystem som i gengäld beskar skolans pedagogiska frihet. I dag finansierar skolan sin verksamhet genom den skolpeng som varje elev har rätt till. Utbildningen är gratis för grundskoleeleverna. För gymnasieeleverna tar Samskolan ut en terminsavgift på 1 000 kronor.

Hillelskolan

www.algonet.se/~hillel/

Hillelskolan på Östermalm i Stockholm är en judisk låg- och mellanstadie-skola. Förutom den undervisning som föreskrivs i den vanliga läroplanen får eleverna extra undervisning i ämnena judendom och hebreiska. Skolan följer det judiska året och dess traditioner. Varje fredag hålls klassvisa shabbatsamlingar. Den skolmat som serveras är kosher. De judiska helgerna högtidlighålls.

Hillelskolan behövs för att ge eleverna en stabil judisk identitet, förklarar Susanne Hodosi-Ewerman, kanslichef på Chinuch, den ideella förening som driver skolan. En del av eleverna kommer från familjer som tidigare har varit förhindrade att utöva sin judendom. Därför behöver de hjälp och stöd från skolan.

När eleverna på Hillelskolan slutar sexan går de flesta av dem vidare till de judiska klasserna i helkommunala högstadieskolan Vasa Real. Där kan de fortsätta sina studier i judendom och hebreiska.

Hillelskolan karaktäriserar sig som en "etnisk" friskola. Etniska skolor har blivit allt vanligare i Sverige. Under senare år har det exempelvis uppstått flera arabiska skolor. I många länder betraktas det som helt naturligt med skolor som tar sin utgångspunkt i olika kulturer och religioner. Men i Sverige har skolor som avviker alltid haft svårt att hävda sig.

På 1960-talet debatterade riksdagen om statsbidragen till Hillelskolan skulle dras in. Flera riksdagsledamöter som yttrade sig i debatten tyckte att de judiska barnen borde tvingas in i den svenska enhetsskolan.

I dag har Hillelskolan ungefär 200 elever i åldrarna 6–12 år. Skolan har i praktiken hela Storstockholm som upptagningsområde.

Eleverna har skiftande bakgrund, berättar Susanne Hodosi-Ewerman. En del kommer från väletablerade judiska familjer som har bott i Sverige i flera generationer. Andra är nyinvandrade ryska flyktingar. Det enda som förenar dem är att de har sina rötter i judendomen.

Hillelskolans verksamhet finansieras genom den skolpeng som eleverna har rätt till. Fram till för något år sedan togs en avgift ut för att finansiera de extra-kostnader som uppstår på grund av skolans profil. Koshermat är dyrare än vanlig skolmat, särskilda läromedel måste tas fram, och så vidare.

Men från och med läsåret 1998/1999 är det förbjudet för grundskolor som erhåller skolpeng att ta ut avgifter. Enligt Susanne Hodosi-Ewerman räcker inte det "profilbidrag" som Stockholms kommun betalar ut för att kompensera bortfallet. Därför går skolan i dag med förlust.

I Ur och Skur Utsikten

www.frilufts.se/frame2.html

Det började som ett "utomhusdagis" för 15 år sedan. Med tiden har Friluftsfrämjandets barnverksamhet vuxit till en pedagogisk inriktning som tillämpas av ett hundratal daghem och grundskolor runt om i landet.

I Ur och Skur Utsikten ligger i naturskön miljö vid Kyrkviken på Lidingö. Utsiktens förskoleverksamhet startade 1994. I dag har skolan även två åldersblandade grundskoleklasser, en för barn i åldrarna 6–7 år samt en för barn i åldrarna 7–9 år.

Grundidén i skolans pedagogik är att barns behov av rörelse, gemenskap och kunskap tillfredsställs lättare om de vistas utomhus. Därför sker en stor del av Utsiktens undervisning ute i naturen.

Verksamheten är upplevelsebaserad. Eleverna snickrar, målar, bygger kojor, spelar teater, gör upp eld och utför andra liknande aktiviteter.

Vi måste förstås klä på oss ordentligt, säger Harriet Guter, en av Utsiktens grundare. Gör man bara det så är det inga problem att vara utomhus. Det finns ingen bättre skolsal!

Jakobsbergs Fria Gymnasium AB

www.jfgab.se

Jakobsbergs Fria Gymnasium (JFG) ligger i en flervåningsbyggnad vid pendeltågsstationen i Jakobsberg strax utanför Stockholm. Skolan var tidigare landstingsägd och hette då Jakobsbergs Vårdgymnasium. Men 1994 ombildades den till ett personalägt aktiebolag och bytte samtidigt namn.

Själva ägarformen gör att alla jobbar för egen sak, säger Birgitta Johansson, studievägledare på JFG. Vi måste hålla en hög kvalitet annars får vi inga elever, vilket i förlängningen betyder att vi inte har några jobb.

JFG har i dag cirka 400 ungdomselever. Hälso- och sjukvårdsinriktningen är tydlig på de program som erbjuds: naturvetenskapsprogrammet med medicinsk inriktning, samhällsvetenskapsprogrammet med samhällsmedicinsk inriktning samt omvårdnadsprogram med fem olika inriktningar.

Under den första perioden läser eleverna i stort sett samma kurser, sedan väljer de och kombinerar själva kurserna inom sina program.

Birgitta Johansson öser lovord över sin skola: *Gott rykte, god stämning, goda resultat, engagerade lärare...*

För några år sedan utsågs Birte Homlin, skolans VD och rektor, till Årets företagare i Järfälla. Skälet var just hennes insatser för JFG och de nydanande arbetsformer som skolan tillämpar.

Johanssons Skola

www.vittra.se

Johanssons Skola i Sollentuna har glasad fasad ut mot skogsbacken. Den ljusa och öppna lokalen ser mer ut som en modern kontorsarbetsplats än som en skola.

Under de senaste åren har ett antal företag sjösatt projekt som går ut på att driva skolverksamhet i större skala – alltså att starta en kedja av skolor snarare än en enstaka skola. Ett av dessa företag är Bureägda Vittra Förskolor & Skolor AB.

Vittra driver i dag sju skolor i Stockholms län. Två av dessa är rena förskolor, två är rena grundskolor och de övriga tre är både-och. Totalt har företaget ansvar för ungefär 1 400 elever.

Till hösten kommer Vittra att slå upp portarna för ytterligare tre grundskolor samt en gymnasieskola i Stockholmsregionen. Då kommer det totala elevantalet att öka till 2 500.

Johanssons Skola har i dag cirka 400 elever fördelade på grundskolans skolår 1–9. De flesta av lärarna ser ut att vara i 25–30-årsåldern. De ger ett piggt och engagerat intryck.

Stämningen på skolan är mycket familjär, alla känner alla och hjälper och stöttar varandra – både elever och pedagoger, säger Annika Sjöberg, skolchef.

Varje elev i Vittras skolor har en individuell utvecklingsplan. Med utgångspunkt från den utvecklingsplanen upprättas varje år ett "kontrakt" mellan lärare, elev och föräldrar. Elevens framsteg utvärderas successivt under årets gång, och till slut ger läraren ett omdöme om hur väl eleven har lyckats.

Även i andra avseenden skiljer sig Vittras arbetsmetoder från de som brukar tillämpas i kommunala grundskolor. Eleverna får arbeta mer i långsiktiga projekt.

Vittra satsar en hel del energi på pedagogiskt utvecklingsarbete. Fördelen med företag som driver flera skolor är just att de har bättre möjligheter att ligga i utvecklingens framkant.

I andra skolor är det vanligt att lärare stannar i utvecklingen eftersom det inte finns några karriärvägar. För att undvika detta satsar Vittra på kontinuerlig fortbildning och avsätter motsvarande två procent av medarbetarnas löner i en kompetensförsäkring.

Karlshamns Montessoriskola

I en av Sveriges äldsta bevarade fabrikslokaler, Strömma Bomullspinneri, huserar Karlshamns Montessoriskola. Skolan startade 1975 och har i år 120 elever i åldrarna 1–12 år.

Enligt Skolverkets databas finns det 110 friskolor i Sverige som säger sig tillämpa montessoripedagogik på något stadium. Ännu fler är säkert inspirerade av montessoripedagogiken.

Maria Montessori (1870–1952) var Italiens första kvinnliga läkare. Hon ägnade sig från början åt psykiskt och socialt handikappade barn. Inom montessoripedagogiken anser man att det är viktigare för människan att hitta det bästa inom sig själv än att vara bäst jämfört med andra. Därför lägger man stor vikt vid att hjälpa varje barn att hitta sina egna förutsättningar och utveckla dem.

Enligt Maivor Johnsson, rektor för Karlshamns Montessoriskola, skall skolarbetet i större utsträckning genomsyras av *arbetsglädje, individuell hänsyn och hjälp till självkänedom*. Det skall i mindre utsträckning präglas av *tvång, likriktning och konkurrens*.

I Karlshamns Montessoriskola blandas elever i olika åldrar. Eleverna väljer arbetsuppgifter och arbetar sedan självständigt. De får ta så lång tid på sig som de tycker att de behöver. Denna frihet förutsätter att eleverna lär sig att ta hänsyn till omgivningen. Eleverna ansvarar tillsammans med läraren för att alla ämnesområden i kursplanen täcks in.

Maivor Johnsson tycker inte att det inträffar särskilt ofta att eleverna missbrukar det förtroende de får. *Det roligaste ett barn vet är ju att få uppleva känslan att lyckas med sitt arbete, vilket skapar naturlig arbetsglädje och uppmuntran.*

Själv kom hon i kontakt med montessoripedagogiken då hon praktiserade på en träningskola där montessorimaterialet användes. Hon tyckte att materialet var intressant och gick därför en montessoriläroutbildning vid Montessoriseminarier i Köpenhamn.

Konsumentföreningen Stockholms Gymnasium

www.kfsgymnasium.org

Sedan hösten 1994 driver Konsumentföreningen Stockholm ett gymnasium. Skolan är belägen på Söder i Stockholm, nära Medborgarplatsen.

KfS Gymnasium bygger på den pedagogiska idén i *Skola 2000*. Det innebär att elever och personal själva får ta ett stort ansvar för utbildningen. Skolan liknar i många avseenden mer en modern arbetsplats än en konventionell skola. Det förekommer få traditionella lektioner, inga ringsignaler och man har inga klasser. Rummen ser inte ut som lika stora kvadrater. Ibland hålls föreläsningar för 60 elever samtidigt, ibland sitter eleverna och arbetar självständigt i mindre grupper.

Något fast schema finns inte heller. Det görs upp efter hand och anpassas efter elevernas behov. Lärarna arbetar i lärarlag. Cafeterian drivs av eleverna själva – i kooperativ form.

Rektor Ingrid Mattsson ser inget egenvärde med att KfS Gymnasium är en friskola. Det viktiga är att de pedagogiska idéerna kan förverkligas. *Det hade tagit mycket längre tid att förverkliga detta inom ramen för en kommunal skola*, säger hon.

Utbildningen är gratis för eleverna. Konsumentföreningen Stockholm står för cirka 30 procent av skolans resurser. Ingrid Mattsson menar att det knappast skulle ha gått att finansiera uppbyggnaden av gymnasieskolan enbart med kommunala anslag.

Konsumentföreningens syfte med skolan är dels att sprida den kooperativa idén, dels att skapa ett bra rekryteringsunderlag för Kooperativa förbundet, KF. Enligt skolans hemsida skall utbildningen genomsyras av *de grundläggande kooperativa värderingarna om demokrati, tolerans, samverkan och likaberättigande mellan människor*. Eleverna praktiserar inom Kooperationen under sin studietid. Men de har naturligtvis rätt att efter avslutade studier jobba någon annanstans.

Skolan bedriver gymnasieutbildning inom Handels- och administrationsprogrammet (HP) samt Samhällsvetenskapsprogrammets ekonomiska gren (SP). I dag har den 195 elever och 22 anställda, varav 16 är lärare.

Kristofferskolan

www.kristoffer.se

I Kristofferskolan i stadsdelen Bromma i Stockholm går eleverna i en sammanhållen skolklass under hela sin skoltid, alltså från att de är 7 tills de fyller 19 år.

Enligt waldorfpedagogiken – den pedagogik som skolan tillämpar – skall grundskoleutbildningen helst vara tolvårig. Det är viktigt att hela människan utvecklas. Teoretiskt, konstnärligt och praktiskt arbete skall i så stor utsträckning som möjligt integreras.

Waldorfpedagogiken bygger på Rudolf Steiners antroposofi. Hos Waldorfskolorna eftersträvas en icke-hierarkisk organisation. Därför har Kristofferskolan ingen rektor. Skolan styrs av lärarna själva, i vissa ärenden deltar även föräldrarna.

Kristofferskolan har i dag 630 elever. När skolpengen infördes 1992 medförde detta ökad politisk styrning. Skolverket har till exempel tvingat skolan att öka antalet lektioner i kärnämnen svenska, matematik och engelska. Skolan har även tvingats införa nationella prov. Reglerna tar inte hänsyn till att Kristofferskolans grundskoleutbildning är tolvårig. De måste följas ändå.

Kristofferskolan är Sveriges största waldorfskola. I Waldorfskolefederationen ingår 31 skolor med en spridning från Rörum i Skåne till Umeå i Västerbotten.

Sedan 1996 finns i Stockholm även en särskild lärarhögskola som utbildar waldorflärare – Rudolf Steinerhögskolan.

Lemshaga Akademi

www.lemshaga.se

”Kycklingar och datorer” är mottot för Lemshaga Akademi. Skolan, som startades 1995, ligger i idylliskt lantlig miljö på Värmdö utanför Stockholm. En stor röd lada har byggts om till toppmodern utbildningslokal. I en angränsande byggnad finns höns och grisar som barnen matar och pysslar om.

Vi vill visa att det går att erbjuda både-och – både moderna tekniska hjälpmedel och närhet till naturen, säger Ylva Telégin, biträdande rektor för skolan.

Ambitionen är att skolan skall få en utvecklad roll i samhället. Den skall vara samlingspunkt för familjen, kommunen och näringslivet. Därför involveras föräldrarna i skolans arbete. Lärarna håller regelbunden kontakt med föräldrarna bland annat via skolans intranät och e-post.

Akdemien är tekniskt välutrustad. I varje rum finns en stor monitor som kan användas för att visa data- eller videobilder. Eleverna använder videoutrustning för att göra egna nyhetssändningar. Ylva Telégin betonar att skolan betraktar tekniken som ett hjälpmedel, inte som ett självändamål.

Idéerna bakom Lemshaga Akademi har utvecklats av grundaren Helena Wallenberg tillsammans med den amerikanske psykologen och pedagogen Michael Bogolea. Skolan drivs av stiftelsen Carpe Vitam.

För Helena Wallenberg är det viktiga inte att Lemshaga Akademi är en friskola, utan att skolan bidrar till att förbättra den svenska utbildningen. Hennes mål är att skapa en ”framtidsskola” vars idéer även skall kunna tillämpas i kommunala skolor.

Lemshaga Akademi har för närvarande cirka 250 elever i åldrarna 3–15 år. Skolan är öppen för alla barn, men antalet sökande är betydligt fler än antalet platser.

Utbildningen är avgiftsfri. Anslag från Värmdö kommun täcker huvuddelen av kostnaderna för den löpande verksamheten. De övriga resurserna kommer från olika samarbetspartners och projekt, eller från stiftelsen Carpe Vitam. På sikt är tanken att skolan skall klara sig på de kommunala anslagen.

Planer finns på att inom några år starta ett gymnasium i Gustavsberg.

Malmens Friskola

www.malmensfriskola.se

”Malm hotell” svarar en röst när man ringer till Malmens Friskola i Malmberget. Skolan delar nämligen lokaler med ett hotell. För denna och många andra fiffiga organisatoriska lösningar har Per Malmelöv, skolans verksamhetsledare, vunnit pris i Svenska Kommunförbundets tävling *Idé 2000*.

Malmens Friskola startade höstterminen 1998. I dag omfattar den cirka 80 elever i grundskolans skolår 6–9.

Enligt Per Malmelöv bygger skolans verksamhet på en ”pedagogisk vision”. Huvudingredienserna i denna vision är blockläsning och internationalisering. Eleverna läser mer som på högskolan. De studerar ett tema under en längre tid i stället för att splittra upp allt i fyrtiominuterspass.

Internationaliseringen går delvis ut på att knyta internationella kontakter.

På onsdag åker jag och några andra lärare till London för att träffa engelska kolleger som vi skall bedriva utbyte med, berättar Per Malmelöv.

Att starta friskola i Malmberget var tufft inledningsvis, hävdar han. Den politiska toleransen för friskolor var inte särskilt stor i Norrbotten. Men nu tycker han att skolan har blivit mer accepterad.

Malmens Friskola är en av sex friskolor som hittills har öppnat i Norrbotten. De övriga fem är Erkheikki Naturskola i Pajala, Kangos Kultur- och Ekologiskola i Pajala, Montessoriskolan Droppen i Haparanda samt Överkalix Kultur- och Miljöskola.

Manar Al-Houda Svensk-Arabiska Skolan

I Manar Al-Houda svensk-arabiska skola i Gottsunda utanför Uppsala bär flera av flickorna slöja. Men inte alla. Det får barnens föräldrar bestämma.

På vår skola kan man bära slöja utan att bli betraktad som avvikande, säger rektor Khaled Wafai. Det är det som är det viktiga. Alla föräldrar vill att deras barn skall gå i en skola som de kan lita på, en skola där deras seder och traditioner inte kränks.

Undervisningen i Manar Al-Houda-skolan följer den vanliga svenska läroplanen. De flesta elever får extraundervisning i svenska. Under ett par timmar i veckan utöver ordinarie skoltid läser de persiska och lär sig om alla profeterna.

Någon extrem muslimsk lära kan knappast predikas i skolan. Samtliga klasslärare är nämligen svenskar och icke-muslimer.

Fredrik Bergwall arbetade som klasslärare på Manar Al-Houda-skolan i fyra år. I dag är han lärare på en kommunal skola i Uppsala. Enligt honom var det tacksamt att arbeta på Manar Al-Houda-skolan. Det är lättare att ta hänsyn till invandrarbarns behov i en klass där alla har invandrarbakgrund än i en klass där bara någon enstaka har det.

Det han saknar mest från tiden på Manar Al-Houda-skolan är den goda kontakten med föräldrarna. *De arabiska föräldrarna är väldigt engagerade i sina barns skolgång, säger han. Mycket mer än de flesta svenska föräldrar.*

Han tyckte inte att det var svårt att följa den svenska läroplanen i Manar Al-Houda-skolan. Det han fick vara mest försiktig med var att visa nakna kroppar eller tala om julen. *Men barn vet nästan alltid mer än vad deras föräldrar tror. Det var knappast något som jag inte kunde berätta som barnen behövde få veta.*

Manar Al-Houda-skolan har i dag 50–60 elever i åldrarna 7–13 år. Skolan har tillstånd att bedriva utbildning för grundskolans alla skolår.

Verksamheten finansieras av den skolpeng som eleverna har rätt till. Mycket arbete utförs av elevernas föräldrar, som lagar maten, städar och kör skolskjuts. Khaled Wafai betonar att skolan även har stor betydelse för barnens föräldrar. Genom sina kontakter med skolan lär de sig mer om hur det svenska samhället fungerar.

Maria Elementarskola

Vi är en pluggskola och förblir en pluggskola, säger Bertil Jakobsson, rektor för Maria Elementarskola, en av Stockholms äldsta friskolor. Enligt honom kännetecknas skolan dels av sina höga kunskapskrav, dels av sina höga krav på ordning och reda.

Skolans mest kända företrädare är Märta Franson, tidigare rektor och numera ordförande i Maria Elementarskolans styrelse. Hennes ande svävar över verksamheten. Märta Franson har slagit fast att Maria Elementarskolans enda existensberättigande är att den förblir en unik skola. *Den vill vara en skola i tiden men samtidigt skydda sina elever för oprövade pedagogiska modetrender*, har hon sagt.

Den som besöker skolans lokaler på Fredmansgatan på Söder tycker inte att atmosfären känns så sträng som uttalandena antyder. Eleverna är artiga, men annars verkar de inte skilja sig från andra barn och ungdomar i samma ålder.

Maria Elementarskola fokuserar inte enbart på de traditionella läsåmnena. Tvärtom är estetiska ämnen som körsång, musik och bild en viktig del av skolans profil. Tekniskt sett är skolan inte så välutrustad. Enligt Bertil Jakobsson kommer den att satsa mer på datorer framöver.

När Maria Förberedande Elementarskola grundades år 1885 var syftet att ge förberedande utbildning för flickor som ville gå vidare till realskolan. I samband med grundskolans införande 1960 ombildades skolan till en nio-årig skola för både flickor och pojkar. Samtidigt ströks ordet "förberedande" ur skolnamnet.

I dag har Maria Elementarskola ungefär 300 elever. Enligt Bertil Jakobsson vill skolan inte ha fler. Över 2 000 barn köar för att komma in.

Ända fram till läsåret 1991/1992 tackade skolan nej till alla statliga och kommunala bidrag. Skälet var att den ville behålla sin handlingsfrihet och undvika politisk styrning.

Numera finansierar Maria Elementarskola sin verksamhet med skolpengen. Övergången från avgiftsfinansiering till bidragsfinansiering var inte oproblematiske. För att skolan skulle bli berättigad till skolpeng tvingades den justera sin timplan och formalisera elevinflytandet samt skolans kontakter med föräldrarna. Skolledningen ville fortsätta ta ut elevavgifter för att undvika att bli helt beroende av offentligt stöd. Men i dag är alla avgifter utom anmälningsavgifter borttagna.

Minervaskolan

www.minervaskolan.se

Minervaskolan på Nygatan i Umeå är i många avseenden en ganska vanlig skola. Den tillämpar inte någon särskild pedagogisk metod. Enligt skolans webbplats satsar den på "naturvetenskapliga ämnen, social kompetens, samspel, kommunikation, språk och kultur, internationellt utbyte och fysiskt välbefinnande". Sådant som de flesta skolor vill framhålla.

Skolan är nyöppnad det här läsåret och har för närvarande 126 elever i grundskolans skolår 1, 4 och 7. Till hösten kommer man att fasa in ytterligare klasser. Då kommer elevantalet att fördubblas. Långsiktigt finns planer på att även erbjuda gymnasieutbildning.

Enligt rektor Hans Jansson är det viktigaste med Minervaskolan att den har god föräldramedverkan, att det råder ordning, att lärarna är högt värderade samt att den har ett tydligt ledarskap.

Skolan drivs i dag i aktiebolagsform. Hans Jansson tycker att det är den bästa formen. Med stiftelser är det svårt att ändra inriktning – som exempelvis att även börja bedriva gymnasieutbildning. Med ideella föreningar finns en risk att de som är aktiva i föreningen på sikt tröttnar.

Aktiebolag är den form som ger störst insyn och de tydligaste reglerna, säger han.

Nya Munken

www.edu.linkoping.se/nyamunken

År 1992 beslutade Linköpings kommun, trots protester, att lägga ner Munkhagsskolan i stadsdelen Johannelund. Kommunens skolpolitiker trodde att skolan skulle få elevbrist och drabbas av stora renoveringsbehov framöver.

Lärare, elever och föräldrar lät sig inte nöjas. Höstterminen 1993 slogs dörrarna upp till Nya Munken, en friskola som de hade startat i den gamla byggnaden.

För att få ihop pengar till renoveringen och skapa ekonomisk trygghet inför framtiden organiserades Nya Munken som ett aktiebolag. Föräldrarna är aktieägare och ambitionen är att ha ett så brett ägande som möjligt.

I dag har Nya Munken cirka 500 elever fördelade på 19 högstadielklasser. Antalet elever har fördubblats sedan skolan ombildades till friskola.

ProCivitas Privata Gymnasium

www.procivitas.se

Perspektiv från Södra Storgatan

Eurocon Arkitekter

När det danska managementkonsultföretaget ProCivitas startade sitt första svenska gymnasium i Helsingborg 1997 väckte det störst uppmärksamhet att eleverna utrustades med var sin mobiltelefon, bärbar dator och prenumeration på *Dagens Industri*.

Äsch, alla hänger upp sig på våra telefoner, beklagade sig en av skolans elever i ett reportage i *Svenska Dagbladet*. *Att vi går här har inget med våra föräldrars ekonomi att göra. Vi är vanliga som alla andra*.

ProCivitas beskriver sin skola som ett "näringslivsanpassat gymnasium". Eleverna läser det vanliga samhällsprogrammet med ekonomisk inriktning.

Det mest unika med skolan är mentorskapsprogrammet. Samtliga elever får en mentor inom näringslivet som de kan använda som bollplank under utbildningstiden. Verksamma mentorer finns inom företag som Telia, SEB, Handelsbanken, Föreningssparbanken, Ernst & Young, Svenska Nestlé, SAS Radisson, Hennes & Mauritz, Levi Strauss och Stenströms.

Utbildningen på ProCivitas gymnasium är gratis för eleverna. Den huvudsakliga finansieringskällan är skolpengen. Men ProCivitas har lyckats dryga ut sina resurser med sponsring från näringslivet. Exempelvis har fastighetsbolaget Diligentia ställt upp och renoverat den 1700-talsbyggnad som skolan håller till i. Insatserna från näringslivet är en bidragande orsak till att ProCivitas har råd att betala sina lärare i genomsnitt tio procent högre löner än vad de skulle ha fått i en kommunal skola.

ProCivitas Privata Gymnasium i Helsingborg har i dag 181 elever. Vid senaste intagningen gick det tre sökande per utbildningsplats. Skolverket har beviljat en ansökan om att skolan i framtiden skall få utöka antalet platser på samhällsprogrammet och även inrätta ett mediaprogram. Helsingborgs kommun ville att ansökan skulle avslås, av rädsla för att ProCivitas gymnasium skall locka till sig de bästa eleverna från de kommunala gymnasieskolorna.

Från och med höstterminen 1999 driver ProCivitas också ett gymnasium i Växjö. Planerna på att starta ett gymnasium i Stockholm har fått skjutas upp på grund av ventilationsproblem i den tilltänkta skolbyggnaden. Men höstterminen 2000 kommer ProCivitas gymnasium i Stockholm att slå upp sina dörrar.

På Söder Mälarstrand i Stockholm bedriver Stockholms Musikkonservatorium en egen gymnasieutbildning. Skolan heter Rytmus och utbildningen är en variant på gymnasieskolans estetiska program.

Rektor Per Olof Sjöström beskriver Rytmus som en liten skola med stark specialisering på jazz, blues, rock, pop och soul. *Alla elever och lärare har musiken som gemensam nämnare, lokaler och utrustning är anpassade för musikarbete*, säger han.

Många nya musiker och artister har gått på Rytmus. Den mest kända är Robyn. *Men hon försvann i praktiken redan efter några veckor*, berättar Per Olof Sjöström. En person som dock hann fullfölja sina studier är Patrik Isaksson.

De flesta av Rytmus lärare är på olika sätt verksamma inom musikbranschen. Eleverna får chans att arbeta med "verkliga" projekt som CD-produktion, turnéer med mera.

Rytmus har cirka 230 platser fördelade på tre årskullar. Till de cirka 80 platser som blir "lediga" varje år brukar 350–400 söka.

Utbildningen finansieras till större delen genom skolpengen. För att täcka de merkostnader som uppstår på grund av dyr utrustning tar skolan ut en avgift på 3 500 kronor per elev och skolår.

SKF Tekniska Gymnasium

www.skf.se/student/tekgysv

”Tidiga morgnar, långa arbetsdagar, dubbla antalet undervisningstimmar och inga lov.” Så har *Göteborgs-Posten* beskrivit receptet bakom en av Västsveriges populäraste gymnasieskolor – SKF Tekniska Gymnasium.

Höstterminen 1999 krävdes minst 215 betygspoäng för att bli antagen till skolans specialutformade industriutbildning, som är en kombination av naturprogrammet, elprogrammet och industriprogrammet.

Men det finns också andra förklaringar till att SKF Tekniska Gymnasium är så populärt. Den viktigaste är troligen att eleverna redan efter första utbildningsåret blir fast anställda med en månadslön på cirka 2 500 kronor. Teoriundervisning och praktik i skolans verkstad varvas med praktik i SKFs tillverkning. Lönen är en ersättning för det arbete eleverna utför. Efter andra utbildningsåret höjs månadslönen till cirka 4 500 kronor.

Anställningen är förknippad med krav: vanlig industriarbetstid gäller och eleverna tvingas säga adjöss till de långa skolloven. Från och med andra utbildningsåret får eleverna nöja sig med fem veckors semester på sommaren.

I gengäld är de som fullföljer utbildningen fast anställda när de går ut gymnasiet. De måste ansöka om tjänstledighet om de vill ta ett sabbatsår eller studera vidare efter att de har avslutat utbildningen. Och de måste säga upp sig om de vill börja jobba någon annanstans.

Utbildningen vänder sig både till elever som vill studera vidare och till elever som vill börja jobba direkt efter gymnasiet. De som går vidare till högskolan har möjlighet att arbeta extra på SKF under fritiden.

Enligt rektor Johan Carlson fyller skolan också en social funktion för eleverna. Att de får känna på vuxenlivet och ta ansvar stärker deras självförtroende.

Våra elever tycker det är bra att vi varvar teorin med praktik, säger han. De brinner för att börja använda maskinerna i vår verkstad.

SKF Industriskola grundades 1937 och ombildades till tekniskt gymnasium 1994. Syftet med utbildningsverksamheten har hela tiden varit att förse SKF med kompetenta medarbetare.

I dag har skolan 72 elever, varav 27 är flickor. Den skolpeng som eleverna har med sig från sina hemkommuner räcker inte för att finansiera hela utbildningen. SKF skjuter till merkostnaden och står dessutom för elevernas löner.

SLs Industritekniska Gymnasium

www.industriskolan.se

På Söder i Stockholm, nära Vikinglines terminal, ligger en av landets minsta och mest specialiserade gymnasieskolor. SLs Industritekniska Gymnasium har 54 elever fördelade på tre årskurser.

Syftet med skolan är att utbilda tekniker som i framtiden skall kunna arbeta inom SL, Storstockholms Lokaltrafik. Eleverna lär sig bland annat att reparera tunnelbanevagnar, signalsystem, rulltrappor och hissar.

Att arbeta inom SL har i dag inte så hög status, förklarar rektor Urban Nyström. Därför har företaget svårt att få tag i bra medarbetare. Genom att erbjuda en attraktiv utbildning kan SL locka in ungdomar som sedan väljer att ta anställning.

Strategin tycks fungera. Skolan har cirka 50 sökande varje år till de 18 platserna i ingångsklassen. De flesta eleverna fortsätter efter avslutad utbildning att arbeta inom SL.

Ett viktigt lockbete för eleverna är de praktiska inslagen i utbildningen. De får erfarenhet av arbetsuppgifter inom både områdena elektronik och mekanik. Huvuddelen av tredje utbildningsåret ägnas åt betald arbetsplatsutbildning inom SL.

Men det förekommer också en hel del teoriövningar: *Värst är att det är så mycket matematik, säger eleven Erik Bonk i tidningen SL direkt. Om jag hade vetat att det ingick så pass mycket avancerad matte hade jag nog tvekat att börja.*

Många av skolans elever har lockats av de goda möjligheterna att få jobb efter utbildningen. *Av dem som gått ut utbildningen under de senaste åren har nästan alla fått jobb, berättar Urban Nyström.*

SL har bedrivit egen utbildning sedan 1963. Under mitten av nittiotalet hotades utbildningen av nedläggning. Därför gjordes skolan om till en friskola som nu finansieras med den skolpeng som eleverna har rätt till. SL är friskolans huvudman.

Skolan samarbetar med St Eriks gymnasium. Undervisningen i ämnena svenska, engelska, samhällskunskap, religion och matematik bedrivs av lärare från St Eriks.

Att gå på SLs Industritekniska Gymnasium är gratis för eleverna. Utöver praktiklön under tredje utbildningsåret får de gratis SL-kort under hela utbildningstiden.

Sverigefinska Skolan i Upplands Väsby

RUOTSINSUOMALAINEN KOULU
SVERIGEFINSKA SKOLAN

Sverigefinska Skolan i Upplands Väsby norr om Stockholm startades 1993 av finska föräldrar i protest mot kommunens inbesparingar på den finska verksamheten inom barnomsorg och skola. Markku Peura, rektor, menar att hans skola är ett utmärkt exempel på hur skolpengen kan användas av föräldrar med vanliga inkomster för att påverka utbildningen.

Socialt är majoriteten av Sverigefinska Skolans elever från arbetarklassen, säger han. I många fall jobbar deras föräldrar på Marabou eller på Löwenströmska sjukhuset.

Markku Peura är noga med att betona att Sverigefinska Skolan inte är en finsk skola. *Vi följer den svenska läroplanen och andra bestämmelser som gäller i Sverige.* Samtidigt menar han att etniska minoriteter, som sverigefinnar, behöver egna skolor för att utveckla sin tvåspråkighet och sin kulturella identitet.

En vanlig föreställning bland svenskar är att den svenska skolan skulle vara mångkulturell. Det är den inte. Den är svensk till hundra procent. Den visar ingen respekt för andra kulturer, tycker Markku Peura.

Sverigefinska Skolan i Upplands Väsby har i dag 200 elever i åldrarna 1–15 år. Skolan är bara en av åtta sverigefinska skolor i landet. Som alla etniska skolor bygger den på idén att barn först bör utveckla sitt modersmål innan de försöker lära sig ett främmande språk. Därför sker undervisningen i Sverigefinska Skolan under första skolåret nästan enbart på finska. Svenska läser eleverna som ett särskilt ämne. Men ju högre upp i årskurserna, desto mer utrymme får svenskan. Under nionde skolåret sker hälften av undervisningen på svenska.

Att etniska skolor skulle leda till segregering är ett resonemang som Markku Peura absolut inte ställer upp på: *Det är en politisk felsyn att tro att jämlikhet skapas genom att alla barn, oavsett behov, skall gå i samma klass, säger han. Bara om vi stärker minoritets eleverna på deras egna villkor får de chansen att komma ut i samhället på jämlika villkor.*

Söderbaumska Kulturskolan i Falun

www.soederbaumska.se

På Söderbaumska Kulturskolan i Falun är samtliga förskoleplatser för år 2004 redan fulltecknade. För år 2005, då barn som är födda 1999 skall börja förskolan, fanns i februari endast ett fåtal platser kvar.

Vad är det som gör skolan så populär?

Engagerade föräldrar, ambitiös personal och ungar som vill bli sedda, summerade rektor Kerstin Söderbaum i tidningen *Expressen* för en tid sedan.

Hennes make John Fletcher – som sköter skolans ekonomi – anser att det har att göra med de krav som ställs på en friskola. Söderbaumska Skolan måste *förtjäna sina elever varje dag*. Detta leder i sin tur till att skolan visar respekt för eleverna och behandlar dem mer som individer, hävdar han.

Söderbaumska Skolan har en kulturprofil, vilket innebär extra lektionstimmar i ämnena bild, musik och drama. Men det innebär också att dessa ämnen vävs in i den övriga undervisningen.

Syftet med de kulturella övningarna är dels att stimulera elevernas personliga utveckling, dels att göra utbildningen mer rolig och spännande, förklarar John Fletcher. *Vi utbildar barn och ungdomar för att utföra yrken som i dag inte ens är uppfunna. Det viktigaste de kan få med sig är en inre trygghet och tilltro till sin egen förmåga. Kulturprofilen bidrar till att bygga upp en sådan trygghet.*

När verksamheten drog igång höstterminen 1994 hade Söderbaumska Skolan 175 elever. I dag är antalet 417. Utbildningen sträcker sig från förskolan till grundskolans nionde skolår.

Nu är skolan lagom stor, tycker John Fletcher. *Den får inte bli större än att alla vuxna på skolan kan lära känna alla elever och föräldrar.*

Föräldrarna förväntas engagera sig i större utsträckning än i en kommunal skola. Lärare, elever och föräldrar hjälptes exempelvis åt med inflyttningen när skolan skulle öppna. De hjälps fortfarande åt med att förbättra skolbyggnaden och skolgården.

Söderbaumska Skolan drivs i aktiebolagsform. John Fletcher tycker det är den smidigaste ägarformen. Med ett aktiebolag är skolans ekonomi mer "genomskinlig" eftersom siffrorna är offentliga hos PRV, menar han. Det är därmed lättare för föräldrar och allmänhet att se om huvudmännen skor sig på verksamheten. Ett annat skäl för att driva skolan som aktiebolag är, enligt John Fletcher, att det gör det lättare för lärare och föräldrar att vara med och äga.

När Pysslingen AB under åttiotalet startade sitt första dagis utlöste det en våg av protester. Skulle privata företag få tjäna pengar på barn?

I dag har Pysslingen 41 förskolor och fyra grundskolor spridda över hela landet. En av grundskolorna är Söderby Skola i Haninge, med för närvarande 177 elever i åldrarna 6–9 år.

Pysslingen har inte någon egen pedagogik. Företaget säger sig vilja tillvarata pedagogisk kunskap och erfarenhet *varhelst vi kan finna den*.

Olika förskolor och skolor som ägs av Pysslingen kan alltså ha olika pedagogisk inriktning. Men det finns vissa gemensamma principer. En sådan är att all personal är anställd på samma villkor. Det finns inga särskilda regler som skiljer lärarna från de övriga. Alla har vanliga arbetstider och fem veckors semester.

Speciellt för Söderby Skola är att skolverksamheten till stor del är integrerad med fritidshemsverksamheten.

Mina barn vet inte vad som är skillnaden mellan skoltid och fritid, säger rektor Lisa Oldmark. *De är här även efter skoldagens slut*.

Lisa Oldmark har tidigare varit rektor för en kommunal skola. Den viktigaste skillnaden tycker hon är att hon nu har en egen budget som hon kan bestämma över.

Tysslinge Friskola

Tysslinge skola har funnits sedan början av 1900-talet. År 1994 gav Örebro kommun beskedet att skolan skulle läggas ner. Det skulle kosta 20 miljoner kronor att rusta upp skolbyggnaden till normal standard, hette det.

Men föräldrarna revolterade. De gjorde om Tysslinge skola till ett föräldra-kooperativ. Sedan dess har en halv miljon satsats på att rusta upp skolbyggnaden. Det har räckt en bra bit.

I dag har Tysslinge Friskola 68 elever från förskolan till grundskolans sjätte skolår. Skolans resurser är knappa. Den har exempelvis inte råd att avlöna en vaktmästare. Föräldrarna måste därför själva rycka in på "arbetshelger" då de städar och utför reparationer. Men i gengäld slipper deras barn åka skolskjuts varje dag till någon annan ort.

I en artikel i *Nerikes Allehanda* konstaterades nyligen att de flesta tycks ha vunnit på att Tysslinge ombildades till friskola. *Den största vinsten är lugnare och tryggare barn*, skriver tidningen.

Mer fakta om friskolor

Friskolornas Riksförbund
Box 16188, 103 24 Stockholm
Besöksadress: Blasieholmsgatan 4 A
Tel: 08 – 762 77 58
Fax: 08 – 762 77 99
e-postadress: info@friskola.se
hemsida: www.friskola.se

Skolverket
106 20 Stockholm
Besöksadress: Kungsgatan 53
Tel: 08 – 723 32 00
Fax: 08 – 24 44 20
e-postadress: skolverket@skolverket.se
hemsida: www.skolverket.se

Bildrättigheter

ABB Industrigymnasium	Foto: Janerik Henriksson/Scanpix
Botkyrka Friskola	Foto: Jurek Holzer/Scanpix
Drevdagens Friskola	Foto: Mel Curtis/Photodisc
Ekebyholmsskolan	Foto: Rainer Mattas
Engelska Skolan Söder	Foto: Leif Berg
Estniska Skolan	© Estniska skolan
Franska Skolan	Foto: Björn Larsson Ask/Scanpix
Freinetskolan Mimer	© Niclas Gustavsson/Freinetskolan Mimer
Göteborgs Högre Samskola	Foto: Peter Öhlander/Valentin, Byhr & Co
Hillelskolan	Foto: Andy Sotiriou/Photodisc
I Ur och Skur Utsikten	© I Ur och Skur Utsikten
Jakobsbergs Fria Gymnasium AB	Foto: Andy Sotiriou/Photodisc
Johanssons Skola	Foto: Per Hederus
Karlshamns Montessoriskola	Foto: Hans Andersson
Konsumentföreningen Stockholms Gymnasium	Foto: Lars Pehrson/Scanpix
Kristofferskolan	Foto: Mats-Ola Ohlsson
Lemshaga Akademi	Foto: Ingvar Karmhed/Scanpix
Malmens Friskola	© ReProCo, Gällivare
Manar Al-Houda Svensk- Arabiska Skola	Foto: Lennart Nygren/Scanpix
Maria Elementarskola	Foto: Ulf Lundberg
Minervaskolan	Foto: Mikael Westergård
Nya Munken	© Kungsfoto, Norrköping
ProCivitas Privata Gymnasium	Ritning: Jonas Abelsson
Rytmus	Foto: Per-Olof Sjöström
SKF Tekniska Gymnasium	© SKF
SLs Industritekniska Gymnasium	Foto: SL Infrateknik/Sven Kristiansen
Sverigefinska Skolan i Upplands Väsby	Foto: Erja Lempinen
Söderbaumska Kulturskolan i Falun	Foto: Jules Frazier/Photodisc
Söderby Skola	Foto: Jesper Fermgård
Tysslinge Friskola	© Tysslinge friskola

Källor

Källorna anges löpande genom fotnoter i texten.

När ingen annan källa anges för statistiska uppgifter eller faktauppgifter kommer de från Skolverket.

Odd Eiken, statssekreterare på utbildningsdepartementet 1991–1994, intervjuades den 18 januari 2000.

Anders Hultin, VD för Kunskapsskolan AB, intervjuades den 2 februari 2000.

Skolreportagen har genomförts under perioden januari–februari 2000.